

Луценко Ю. В.,

*доктор юридичних наук, професор,
доцент кафедри публичного та приватного права
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

ДО ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА У СВІТЛІ МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ

Становлення та розвиток суспільства був і залишається тісно пов'язаний з подоланням різних видів загроз, які виходили від природи, ворогів, технічних об'єктів тощо. У зв'язку з цим, найважливішою умовою функціонування і розвитку будь-якого суспільства є забезпечення її безпеки. У різні часи питання, які стосуються безпеки людини та її діяльності є одним з основних напрямів дослідження у багатьох наукових дисциплінах. Можливість жити, не піддаючи себе різним ризикам і небезпекам, високо цінується у будь-якій державі та є головним її завданням. Це означає, що безпека набуває форму внутрішньої цінності і реалізує себе в індивідуальній і суспільній свідомості. Характерно, що ця цінність має універсальний характер і визнається в якості фундаментальної всіма людьми, незалежно від їхньої раси, національності, статі, віку, соціального стану, хоча, природно, існує певна розбіжність думок, що відбивають ступінь переваг різних категорій людей. Часто вона обумовлюється впливом тієї чи іншої ситуації. У мирних умовах, в достатку, в умовах розміреного і спокійного життя, цінність безпеки відходить на другий план і не актуалізується. Соціальні потрясіння, лиха, війни, терористичні акти загострюють її значення, виводять в число найбільш затребуваних людьми і суспільством [1, с. 8].

Система забезпечення національної безпеки України є складним державно-правовим механізмом, в якому всі суб'єкти правовідносин виконують завдання та здійснюють функції із захисту життєво важливих інтересів людини, громадянина, держави в межах повноважень, визначених національним законодавством.

У зв'язку з цим із метою створення та підтримки належного рівня захищеності всіх суб'єктів безпеки у державі розробляється система нормативно-правових актів, покликаних регулювати суспільні правовідносини у сфері національної безпеки, на законодавчому рівні визначаються основи діяльності органів державної влади у цій сфері [2, с. 132].

Досліджуючи питання основних напрямів реалізації державної політики у забезпеченні державної безпеки в контексті міжнародних правовідносин необхідно звернутися до історії. Так, після розпаду СРСР та проголошення незалежності України у 1991 року низка країн, які входили до складу СРСР опинилися перед складною дилемою з розробки та прийняття своєї нормативно-правової бази у тому числі й нормативно-правових актів пов'язаних з протидією злочинності. Очевидно, що перебування України понад 70-ти років під єдиним правовим полем не могло залишити без уваги подальше формування власних правових інститутів.

Сьогодні всі пострадянські країни прийняли і ввели в дію нові самостійні кодифіковані закони про кримінальну відповідальність. Однак, якщо аналізувати архітектуру їх побудови, правові дефініції, то ми можемо чітко простежити спадковість Основ кримінального законодавства СРСР [3, с. 33; 4, р. 189; 5, с. 24; 6].

Це стосується і законодавства, що регулює основні напрями реалізації державної політики в галузі забезпечення державної безпеки. Розглянемо особливості цих напрямів в окремих зарубіжних країнах.

Перш за все необхідно звернути увагу на те, що у більшості країн світу правове регулювання державної безпеки не обмежується низкою нормативно-правових актів декларативного характеру, а деталізується також в кримінальному законодавстві, при цьому в диспозиції встановлюється обов'язок утримуватися від порушень у сфері державної безпеки [7, с. 73].

Концепція національної безпеки Грузії виділяє фундаментальні національні цінності і пріоритети держави, визначає вектор розвитку політики національної безпеки Грузії. У той же час в ній державна безпека як одна зі сфер національної безпеки держави безпосередньо не виділяється. Основним фундаментальним приписом даного нормативно-правового акту є те, що для національної безпеки Грузії основними цінностями виступають безпека держави, суспільства і добробут його громадян [8].

Останнім часом, з врахуванням викликів та загроз, які існують у світі, Концепція національної безпеки Грузії піддана суттєвим змінам в бік забезпечення захисту від так названих «нетрадиційних загроз» [9, с. 61].

КК Грузії, який був затверджений парламентом країни 22 липня 1999 року, виділяє ряд злочинів, що посягають на державну безпеку країни. Так, Розділ 11 присвячений злочинам проти держави. До нього входить три глави: гл. XXXVII «Злочини проти основ конституційного ладу і безпеки Грузії», гл. XXXVII-1 «Порушення правового режиму окупованих територій», гл. XXXVIII «Тероризм» та гл. XXXIX

«Службові злочини». До злочинів проти державної безпеки віднесено порушення територіальної цілісності Грузії (ст. 308); антиконституційна угода чи ведення антиконституційних перемовин (ст. 309); посягання на зовнішню безпеку Грузії (ст. 310); приєднання до іноземної розвідувальної служби (ст. 311); компрометація оборонного потенціалу Грузії (ст. 312); розголошення державної таємниці (ст. 313); шпигунство (ст. 314); та ряд інших суспільно небезпечних діянь [10].

Концепція національної безпеки Естонської Республіки була прийнята в 2004 році. Вона включає в себе мету і керівні принципи державної політики забезпечення національної безпеки Естонії, а також загальну оцінку поточного рівня національної безпеки. Цей нормативно-правовий акт був складений і прийнятий на основі Закону Естонії «Про національну оборону в мирний час». Даний закон визначає основні завдання різних відомств, а також місце самої державної влади у воєнній сфері (основи оборонного планування, побудова збройних сил і принципи демократичного контролю над ними, проведення при необхідності мобілізації та ін.).

Сьогодні, Естонія як член НАТО і ЄС намагається забезпечити свою національну безпеку і сприяти підвищенню рівня міжнародної безпеки. Членство в демократичній спільноті з загальними демократичними принципами і цілями – головна основа і гарантія національної безпеки Естонії [13].

Характерною особливістю Концепції є відсутність в ній визначення національної безпеки, сказано лише, що мета політики забезпечення національної безпеки Естонії полягає в тому, щоб зберегти незалежність, а також суверенітет, територіальну цілісність, конституційний лад і державну безпеку. Незважаючи на те що в документі згадується і державна безпека поряд з конституційним устроєм та іншими важливими сферами життєдіяльності суспільства, її поняття і конкретні загрози державній безпеці також не визначені. Названо лише напрями виникнення загроз: загрози у сфері інформаційні технології; загрози економічного, соціального характеру; загрози, обумовлені діяльністю людини і стихійними лихами; загроза організованої злочинності, міжнародного тероризму, а також загрози зовнішнього примусу.

Важливою особливістю Пенітенціарного (Кримінального) кодексу Естонської Республіки, який набрав чинності 1 вересня 2002 року являється те, що на першому місці в ньому розташовані злочини проти безпеки людства (гл. 1 «Злочини проти людяності і військові злочини»). Глава 2 присвячена злочинам проти держави, і лише гл. 3 – злочинам проти особи. В цілому поняття «державна безпека»

у Пенітенціарному кодексі Естонії не згадується, так само як безпосередньо не визначені і злочини проти державної безпеки.

У той же час важко не помітити досить значна кількість злочинів, які законодавець Естонії відніс до злочинів проти держави. Він виділив 28 складів злочинів, серед яких, зокрема, такі: насильницькі дії, спрямовані проти Естонської Республіки (ст. 231); державна зрада (ст. 232); ненасильницькі дії іноземця, спрямовані проти Естонської Республіки (ст. 233); шпигунство (ст. 234); підтримка війни проти Естонської Республіки або її окупації (ст. 234-1); співтовариство, чинне проти конституційного ладу Естонської Республіки (ст. 235); змова проти Естонської Республіки (ст. 235-1); фальсифікація, спрямована проти Естонської Республіки (ст. 235-2); схилення проти держави посадової особи (ст. 235-3); заклик до вчинення злочину проти Естонської Республіки (ст. 236); терористичний злочин (ст. 237); терористичне співтовариство (ст. 237-1) та ряд інших кримінальних посягань.

Пенітенціарний кодекс Естонської Республіки до злочинів проти держави відносить також винні діяння проти обороноздатності країни: захоплення влади в Силах оборони або Союзі оборони (ст. 251); невиконання наказу про мобілізацію і ухилення від служби в Силах оборони (ст. 254).

Детальний аналіз Пенітенціарного кодексу Естонської Республіки сконструйований за принципом кодексів союзних держав СРСР, де виділялись особливо небезпечні злочини проти державності та інші злочини проти держави.

При цьому в Пенітенціарному кодексі Естонської Республіки є нетипові з точки зору правового регулювання злочини проти державної безпеки винні діяння проти іноземних держав і міжнародних організацій: посягання на життя і здоров'я особи, яка користується міжнародним захистом (ст. 246); наклеп і образу по відношенню до особи, яка користується міжнародним захистом (ст. 247); наруга над офіційними символами іноземних держав і міжнародних організацій (ст. 249); заклик до вчинення злочинів проти іноземних держав і міжнародних організацій (ст. 250) [14].

Таким чином, перераховані вище нормативно-правові акти Грузії та Естонії, які встановлюють концептуальні засади державної безпеки є однотипними. Так, у них встановлюється безпека як цінність, виділяються основні умови для її існування в державі, визначаються шляхи її забезпечення або удосконалення, узагальнюються чи деталізуються основні загрози і ризики, визначається відповідний апарат держави, діяльність якого має бути спрямована на виконання вимог норм права у сфері безпеки.

Список використаних джерел:

1. Чмыхало А. Ю. Социальная безопасность: учеб. пособ. Томск : Изд-во ТПУ, 2007. 168 с.
2. Луценко Ю. В. Правові засади формування та реалізації воєнної політики України. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2019. № 4. С. 130–136.
3. Митрофанов А. А. Основні напрямки кримінально-правової політики в Україні: формування та реалізація: монографія. Одеса : Вид-во Одеського юрид. Інст-у НУВС, 2004. 132 с.
4. Bernie P. W. *International Law and the Environment*. London: Oxford, 2001. 678 p.
5. Ситник Г. П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади) : підруч. НАДУ, 2012. 544 с.
6. Горшенков Г. Н. Криминология как «расширенная наука» о преступности: время становления и развития : монография. Н. Новгород : Нижегород. правовая акад., 2015. 172 с.
7. Костенко О. М. Зловживання кримінальним законом: поняття і шляхи протидії. *Право України*. 2005. № 8. С. 72–75.
8. National Security Concept of Georgia. URL: <https://mod.gov.ge/uploads/2018/pdf/NSC-ENG.pdf> (date of the application: 10.12.2022).
9. Кухианидзе А. Грузия: конфликты, преступность и безопасность. *Кавказ и глобализация*. 2012. Т. 6, № 4. С. 60–71.
10. Уголовный кодекс Грузии. URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/16426> (дата обращения: 10.01.2021).
11. Eesti Vabariigi julgeolekupoliitika alused. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/773389> (date of the application: 10.12.2022).
12. Пенитенциарный кодекс Эстонии. URL: <https://www.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/ru-seadused/ПЕНИТЕНЦИАРНЫЙ%20КОДЕКС%2020.07.2020.pdf> (date of the application: 10.12.2022).